

Ócsai Balogh Péter (1748–1818) az 1790–1812 közötti rendi országgyűlések egyik vezető elméje

I.

Az 1848 előtti évszázadok magyar nemesi–jobbágyi világának legfőbb hatalmi fórumai az országgyűlések voltak. A latin szóval diéták a franciák, majd a Napóleon által indított háborúk két évtizedében (1792–1815) Európában egyedülálló hatalmi intézménynek számítottak.

Adrien Lezay Marnesia 1802-ben tanulmányozta Napóleon számára a magyarországi helyzetet. Éles szemmel úgy tapasztalta, hogy míg más európai országokban a parlamentek sorvadoztak, mert ki voltak zárva a főtisztviselők és a közügyek fő intézői, addig a magyar diétákon hivataluk folytán tagok voltak az egyházi, törvénykezési és közigazgatási vezetők, biztosítva, hogy a tanácskozások a valóságos helyzetre koncentráljanak.¹ Valóban, a magyar diéta megőrizte kétkamarás összetételét, törvényhozó hatalmát, és jogát, hogy törvényjavaslatokat tegyen, illetve sérelmezze, ha a kormányzat megsérti az ősi alkotmányt.

1790 új korszak kezdetét képezi hazánk történetében. A magát meg sem koronáztató, abszolutisztikus hatalomgyakorló és németesítő „*kalapos király*”, II. József váratlan halála után, a francia forradalom eseményei példaként követésétől beijedt Habsburg udvar nem merete feszíteni a húrt az előjogaikat védő magyar rendekkel és 25 év szünetelés után koronázó diétát hívott össze. Az új király, II. Lipót esküt tett a magyar rendi alkotmány, így a vármegyék, kerületek, városok önkormányzatának és a nemesi privilégiumok tiszteletben tartására.

Az 1790. esztendő a nemzeti ébredés és a szükséges állami reformok kidolgozásának kezdetét is jelenti. A rendek kivívták a magyar nyelv hivatalossá tételét a diétán, továbbá kilenc rendszeres bizottságot hoztak létre. Ezek közpolitikai, adó, úrbéri, kereskedelmi, bányászati, jogi, tanulmányi, egyházi és sérelmi ügyeket voltak hivatva tárgyalni – érdemi munkájukat rövidesen beszüntették. Az ősi jog szerint újra háromévente összehívott országgyűlések fő témája e háborús korban az újoncszám, illetve a hadiadók és egyéb katonai hozzájárulások megajánlása volt. Érdekszövetség alakult ki a trónját védő udvar és a privilégiumait védő magyar fő- és köznemesség között. Utóbbiak nem álltak az önállósággal csábítgató, hódító francia császár mellé, mert tudták, ez radikális társadalmi változásokat vonna maga után és félték a polgári jogegyenlőségtől.

A magyar diéták szervezetét „*bonyolult szabályok és még kuszább hagyományok*” alakították 1848-ig. Itt csak említeni lehet, hogy a főrendi táblára 13 csoport minden születés és tisztség szerint eleve jogosult tagja (pl. nádorok, katolikus és görögkeleti főpapok, „*zászlós-urak*”, magyar és horvát főispánok, magyar és honfűsített mágnások) személyi meghívást kapott. Az alsó táblának hét, nem egyenlő szavazati jogú csoportja volt (az elnöklő személynök, a horvát követek, kanonokok, vármegyék, ill. szabad kerületek és királyi városok követei, végül legnagyobb számban a meghívott, de meg nem jelent főnemesek megbízott

1 *Kecskeméti Károly–Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I–II. Levéltári Szemle 61. 2011. 4. sz. 32.*

képviselői – az „*absentium ablegatusok*”). Az 1790–1812 közti nyolc diétán ezek kb. 2750 személyt tettek ki. Egész testületük alkotja a korabeli magyar politikai elitet.

A történészek ma egyetértenek abban, hogy nagyon fontos jobban ismerni a magyar újkor első, 1790–1848 közötti bő fél évszázada országgyűlési tagsága, követei életpályáit, királyhú vagy ellenzéki mivoltát és áttekinthetőbbé tenni rokon, vallási, iskolai, munkahelyi kapcsolataikat.

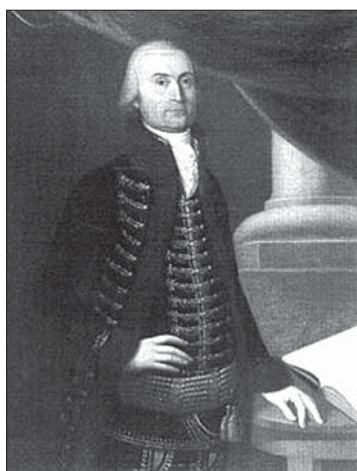
Historikusi munkálkodásom két évtizedét szántam e feladat megvalósítására. Elsőként, 48 hazai és határon túli magyar történész közös munkájával, szerkesztésében 2002-ben jelent meg *Az 1848/49. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, közel 500 képviselő és 750 felsőházi tag életrajzával. Egyedül folytatva a munkát, 9 és fél éves kutatással, névcikkszerkesztéssel, 2011 végén látott napvilágot – ugyancsak a Magyar Országgyűlés kiadványaként és az Argumentum Kiadó gondozásában – *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja (1825–1848)*, amely mintegy 3100 személy életrajzát mutatja be a prozopográfia tudományos követelményei szerint és kézikönyvként használatos. Ezt követően, az elmúlt hét évben összeállítottam egy harmadik művet is, amelyet *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja (1790–1812)* címmel 2019. május 15-én mutattak be az Országházban.

Ez is bemutatja az időszak valamennyi diétai tagját, követét, a genealógia, illetve az állami, egyházi és katonai tisztségek meghatározott körét ellátók neveit és hivatali működési idejét feltáró archontológia módszereinek együttes alkalmazásával. Ezt a metódust – a történelem szereplői közös háttérrel rendelkező csoportjainak, közös jellemzők alapján való vizsgálatát – a nagy múltú brit parlament históriáját, sok-sok tagjának életútját feltáró történészek (Sir Lewis Bernstein Namier és Lawrence Stone) prozopográfiának nevezték, kiemelve, hogy nem a „*nagy emberekről*”, hanem a „*névtelen tömeg*” közös ismertetőjegyek

alapján kiválasztott csoportjairól készül. Hozzáteszem: többen voltak köztük „*helyi hősök*”, akik egy szűkebb környezetben töltöttek be vezető szerepet, így nyújtva támogatást az országos politikai küzdelmeknek.²

II.

Ócsai Balogh Péter Magyarországon az 1790–1815 közötti háborús időszak nyolc diétája közül hétben vett tevékeny részt és volt a rendek egyik, kortársai által sokra becsült vezetője. Neve ma már csak a korszakkal foglalkozó történészek szűk körében ismert, pedig – remélem, pályája bővebb bemutatása ezt bizonyítja – ennél többet érdemel. Emberi és politikusi érdemeit az eddigi szakirodalom is hangsúlyozta. A teljesség igénye nélkül: Borovszky Samu vármegye-monográfiai sorozata nógrádi kötetében Reiszig Ede történész kiváló, nagy tehetségű, a vármegyében, a diétákon és az evangélikus egyházban is vezéreként szereplő férfinak nevezte.³

Ócsai Balogh Péter

2 Pálmány Béla: Új módszerek – új lehetőségek. A prozopográfia új módszerei és kapcsolata a hagyományos genealógiával, archontológiával a reformkori magyar országgyűlések almanachjai alapján. Turul 86. 2013. 2. füzet 53–59.

3 Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1911. (Reprint 1987) 487, 263, 487, 492, 497.

Abafi Lajos műve⁴ Balogh szabadkőművességét, Benda Kálmán⁵ és Boreczky Beatrix⁶ jakobinusokhoz közeli protestáns ellenzéki vezérségét emelte ki. Átfogó életrajzra Horváth István vállalkozott⁷. Az alábbiakban újabb adatokkal, javításokkal is szolgálok pályája felvázolásához – amit halála közelmúltban volt 200. évfordulója is indokol.

Hősünk őse, Dániel a Pest megyei Ócsáról származott és az 1640–50-es években Balassagyarmat végvárának kapitányaként harcolt a törökkel szemben. Mivel Gyarmatot és Szécsényt 1663-ban bevették a törökök, egyes források szerint a zólyomi Véglesre tette át állomását és folytatta a vitézkedést a bányavárosok védelmében.

A klasszikus Nagy Iván genealógus – aki éppen Balassagyarmaton élt az 1850-es években – híres művében közöl egy ócsai Balogh-családfát, ám ezen éppen Pétert „*ez a család újabb kori culminatióját*” nem tudja elhelyezni, de életpályája egyes állomásait ismerteti.⁸

Újabban a világhálón szaporodó genealógiai adatbázisok alapján tudjuk,⁹ hogy Péter apját Józsefnek (†Bágyon, 1753. III. 22.), anyját Laszkáry Juditnak hívták és volt egy Johanna nevű, apja halála előtt hat héttel világra jött húga, aki Ambrózy Györgyhöz, majd Gyürky István torontáli főispánhoz ment nőül. Péter családfája ágait két felesége, Platthy Eszter (†1788) és szandai Sréter Éva közül utóbbi egyetlen lánnyal gyarapította, Karolinával (1780–1844, férje Géczy István zólyomi főispán), így fiúágon kihalt.

Péter egy dél-nógrádi – akkoriban magyar katolikus többségű és szlovák evangélikus kisebbségű – faluban, Bágyonban született, 1748. VIII. 14-én. Édesapját, Józsefet, mint láttuk, alig ötesztendősen elvesztette, így az özvegy anyára maradt a két kis árva felnevelése. A Laszkáry család a közeli Romhányban birtokolt, klasszicista kúriájuk ma is áll – tető alatt, de üresen.

A fiúörökös fiatalon a kis birtokok ura lett. Az úrbérrendezés tabellái 1770-ben 3 nógrádi községben jelezték birtokait: Bágyonban 1 zsellér, Mátraszelen 1 1/8 telken 1 jobbágya, Pílisben 4 1/2 telken 5 jobbágy gazda szolgálta, de említik Kislibercsén is. Ez ott és akkoriban középosztályi státust jelentett.

Persze a nemes ifjúra még nem a gazdálkodás, hanem a tanulás várt. Családjá és rokonsága zöme evangélikus lévén hagyomány és kötelesség volt hitük megtartása az erővel katolizáló udvarral és érsekségekkel szemben. Hősünk 1764-től a késmárki, majd a pozsonyi evangélikus líceumokban tanult – jogot végzett. Ezzel elindulhatott a tisztviselői pályán. Kiváló képességeit hamar bizonyította. Előbb Prónay László alispán mellett gyakorolt, 1771-ben – 23 évesen – Nógrád vármegye egyik szolgabírája, 1773-ban már főszolgabíró. II. József idején, 1783-ban vármegyéje helyettes alispánja. Midőn az uralkodó megszüntette a vármegyei önkormányzatot, 1786–1788-ban a Fellebbviteli Tábla nevű bíróság tanácsosa, udvari tanácsos címmel. 1788–1790-ben már az ország legelső bírósága, a Hétszemélyes Tábla ülnöke. E minőségében is kiváló ítélő tehetséget tanúsított. A magas hivatalok nem

4 *Abafi Lajos*: A szabadkőművesség története Magyarországon. Budapest, 1900. (Reprint 2012)

5 *Benda Kálmán*: A magyar jakobinusok iratai. II. Budapest, 1957.

6 *Boreczky Beatrix*: A magyar jakobinusok. Magyar História, Gondolat, 1977.

7 *Horváth István*: Ócsai Balogh Péter (1748–1818). In *Eszmék, eszmények, magatartások. 150 év politikusai Nógrádban 1790–1940. Történelmi tanulmányok.* (Múzeumi értesítő X.) Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 1995. 30–68. Továbbá: *Hajós Ágnes*: *Ellenzék vagy lojalis szolga? Köznemes főispánok politikai szerepe a felsőtáblán, 1790–1812.* In *Szijártó M. István–Szűcs Zoltán Gábor*: *Politikai elit és politikai kultúra a 18. sz. végi Magyarországon.* ELTE, Budapest, 2012. 76–97.

8 *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I. Pest, 1857.

9 A legfontosabb, e korra kitűnő a mormonok (The Church of Jesus Christ of Latter Day Saints) világméretű anyakönyvi feldolgozása, tovább a családokat feldolgozó „geni.com” <https://www.familysearch.org/search/collection/1743180> Hungary, Croatia, Slovakia gyűjteménye <https://www.geni.com/people/I%C3%B3zsef-Balogh-%C3%B3csai/6000000016488444551>

gátolták abban, hogy tartsa magát elveihez, meggyőződéséhez és véleményének beszédeiben szabadon kifejezést is adjon. Haladást akaró sok kortársához csatlakozva a budai szabdkörműves páholy tagja volt, híve a leendő francia forradalom eszméinek, de mérsékelte a túlzókat.¹⁰

Ellenezte II. József alkotmányellenes rendeleteit, így lemondani kényszerült. A bécsi udvarban úgy tudták, hogy a II. József ellen szervezkedő magyar nemesi elégedetlenek Berlinbe II. Frigyes Vilmos porosz királyhoz járulók, a Habsburgoktól való elszakadáshoz segítséget kérő főurak közé tartozott.

Mályusz Elemér professzor szerint a „három főkolompos” egyike volt, sőt, talán a legelső, ezért a „kalapos király” a hétszemélynökségtől is megfosztotta. 1790 után visszakapta ezt az állását.¹¹

1789-ben az ország evangélikus egyháza világi főfelügyelővé választotta, a vezetés csúcsára került és nevezetes szerepet kapott. Hatalmas tetszést arattak parlamenti beszédei a protestáns vallásszabadság tárgyában és leginkább neki köszönhető annak törvényes keresztülvitele. 1791-ben elnökkölt az első egyetemes zsinaton is.¹²

Nógrád vármegye második követeként ékeszszólásával szinte uralkodott az 1790/1791. évi országgyűlésen. Kéziratban országszerte terjesztett, latinul írt alkotmánytervezete a legjobban fejezte ki a nemesség politikai akaratát a függetlenségről, s a kormányzásról. Ebben kidolgozta a *filium successionis interruptum* elméletet, mely szerint II. József „törvénytelen uralmával” megszakadt a Habsburg-ház trónörökösödési joga. Ha Lipót császár a magyar trónra akar kerülni, el kell fogadnia az egyesült rendek követeléseit. Így biztosítani kell a protestánsok törvényes jogait, a polgárok és a jobbágyok személyi és vagyoni biztonságát. Magyarország ne örökös, hanem választókirályság legyen formális királyi hatalommal, a megyei nemesség szenátusa kormányzásával. A háromévenkénti adókető országgyűléseken a vármegyék és a városok népességük arányában legyenek képviselve. Már ekkor programba vette Magyarország és Erdély egyesülését.¹³

Ez a szabdkörművesek által terjesztett társadalmiszervezés-tervezet Baloghot híressé tette és a diétán a Tiszai kerület „heves vezére” lett. Beválasztották a koronázási hitlevelet fogalmazó 12 tagú bizottságba. Ez, némi vita után, az őáltala kidolgozott program szerint készült el.¹⁴ Politikai súlyát jelzi, hogy öt fontos, a törvényeket előkészítő bizottságba is beválasztották. Végül az állami reformok kidolgozását folytató, az 1791. évi LXVII. tc.-kel alakított kilenc rendszeres bizottság közül a legjelentősebbnek, a közpolitikainak is a tagja lett. Neves közjogi tudós is volt, utóbbi bizottság megbízásából két szakértői véleményt (operátumot) is készített a nádori esküről és a városok idegen polgáraitól, amelyeket 1826-ban adtak ki.¹⁵

II. Lipótnak még öt is sikerült megvásárolnia. Torontál vármegye főispánjává nevezte ki. 1791. XI. 8-án iktatták be. Ócsai Balogh ezzel pálfordulást tett. Nem csak a magas tiszttség, hanem a francia helyzet radikalizálódása is közrejátszhatott ebben, mert szabadságot akart, de az anarchikus tömegdiktatúrától félt. Torontál számára messze, elég lakatlan, pa-

10 Borovszky 1911. 487.

11 Mályusz Elemér: Sándor Lipót főhg. iratai. 1790–1795. Magyarország újkortörténeti forrásai. Budapest, 1926.

12 Borovszky 1911. 263, 492, 497.

13 Benda Kálmán: Magyarország történeti kronológiája. II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 601.; Miskolczy Ambrus: Egy történészvita anatómiája 1790–1830/1848. Folytonosság vagy megszakítás? (Avagy „Mit üzent Kossuth Lajos?”) Aetas 2005. 1. sz. 173.

14 Boreczky 1977. 48, 50, 57.

15 Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I. Budapest, 1891. (Balogh Péter, ócsai)

rasztias vidék volt. Hivatali működése majdnem ismeretlen, de nem is ide tartozik. 1799-ben rossz újoncozási intézkedéseket hozott, ezért a Helytartótanács élesen megintette. 1802 elején folyamodott a zólyomi főispánságért. A kinevezésben döntő szerepű József főhg. nádor jellemzése szerint volt tudása és alkalmassága, de protestáns és politikailag konvertita (1790-ben még ellenzéki vezér) volt. A király 1802. V. 21-én kinevezte, VIII. 21.-én pedig beiktatták a felvidéki vármegye élére, e tisztét haláláig megtartotta.

Az 1792., 1796., 1802., 1805., 1807. és 1811/1812. évi pozsonyi diétákon magas tisztsége folytán a Felső Táblán nyert helyet és többször lett fontos közös, törvényeket szerkesztő bizottságok tagja. 1807-ben a Habsburgok számára bizonytalan helyzetben a nádor többször kérte a véleményét. Ugyanakkor vonakodott Bécsbe menni kihallgatásra, és a nádor érzékelte vele, hogy kegyvesztett lett.¹⁶

Így az 1808. évi diétán személyesen nem jelent meg – hanem nemes Freyseisen Dániel (1786–1849) körnöcbányai (persze evangélikus) ifjúval képviseltette magát. Úgy tűnik, maga sem látta jónak, ha felszólalásai – aligha tudta volna türtöztetni magát – további haragot váltanak ki a magyarokat lázadó alattvalóknak tartó I. Ferencben.

Az 1811/1812. évi országgyűlésen a zólyomi főispán újra a főrendi tábla legkiválóbb tagjai közé tartozott. Bay József, az ellenzék vezére minden kezdeményezése előtt vele tárgyalta meg az ügyeket. Tapasztalt, megfontolt emberként belátta, hogy az ellenzék törekvései az adott viszonyok között végzetes kalandokra vezethetnek. Igyekezett mérsékelően hatni. Nem látott esélyt az ország teljes függetlenségére, bár szívvel-lélekkel maga is azt áhította.¹⁷

1812 után a „régikor vezérérfia” – végig megtartva zólyomi főispáni méltóságát és evangélikus egyházi országos főtisztségét – Bágyonban élt. Háza haláláig (†1818. X. 16.) találkozóhelye volt a vármegyei nemesség színe-javának, tovább éltetve a magyar függetlenség és vallásszabadság eszméit. Sziráki díszes temetésén tömegesen búcsúztatták.

Méltó, hogy 200 év múltán az utókor is emlékezzék rá.

Pálmány Béla

Emlékezés gróf Sigray Antalra

A Sigray család a XVII. században tűnt fel Vas vármegyében, előbb a felsősurányi, majd később az ivánci uradalom birtokosaként. 1650-ben az Iváncy család birtokát Pálffy Pál nádor adományozta. Az ivánci kastélyt Sigray Károly építtette 1744-ben, apja híres kastélyának a mintájára. A barokk épületet a Rábához közeli erdős magaslaton emelték, húsz katesztrális hold gyönyörű park övezi, jó néhány kocsányos tölgygel. A táj szépsége, érdekessége, a falu fekvése, bizonyára ezek az értékek is mind amellet szóltak, hogy ide építse a kastélyát. Az apa halála után két fia közül József vitte tovább a szellemi örökséget, mert Jakab fiának más sors jutott. A család „mártírja” lett, 1795-ben a Martinovics-féle összeszűvésben a Vérmezőn kivégezték. Emlékoszlopuk ma is ott áll a Vérmező parkjában.

A család utolsó neves sarja, gróf Sigray Antal Iváncon született, később aktív szerepet vállalt az országos politikai életében. Példaképeket látott elődeiben és tisztában volt

16 *Domanovszky Sándor*: József nádor iratai. I. 1792–1804. Budapest, 1925. 283, 477–479.; II. 1805–1807. 57, 300, 450, 829.

17 *Wertheimer Ede*: Az 1811/12. évi országgyűlés. Budapesti Szemle 1899. 267–269.